

PRVNÍ VATIKÁNSKÝ KONCIL

Marta LÉBLOVÁ
Katedra Filozofie FF ZČU

Abstract

In years 1869-1870 the First Vatican Council took place. In that article is shortly described the situation in the Catholic Church before that council. Furthermore the course and results of this council and the birth of Old Catholic Church are described.

1 Úvod

Sekularizace Evropy má své kořeny především v době osvícenství, které se prosazuje v 17. a 18. století. Osvícenství volá po individuaci člověka, klade důraz na rozum, samostatné myšlení jedince, lidskou přirozenost. Dochází k přírodovědecké i filosofické revoluci. Ve filosofii se zaměřuje především na překonání tradiční metafyziky, přichází s požadavkem na duchovní emancipaci a překonání autority církve. Římskokatolická církev se stává terčem kritiky. Francouzské osvícenství je zaměřeno výrazně protikatolicky a protinábožensky, požaduje náboženskou toleranci. Z Anglie přichází idea přirozeného náboženství, které získalo vyhraněnou deistickou polohu. Oproti francouzskému osvícenství je osvícenství anglické v náboženských otázkách poměrně kompromisnější.

Během 18. století klesá vliv církve a především klesá role papežů. Církev na tuto situaci reaguje pouze bezvýznamnými protesty a odsuzováním.[1] Reakcí na osvícenské myšlenky pak bylo koncem 18. století vypuknutí Velké francouzské revoluce, která církvi přinesla mnoho změn. Přestože zpočátku ve Francii nešlo o náboženské zájmy, velmi záhy se rozpoutal spor o církevní majetek a došlo k odluce církve od státu. Papež Pius VI. revoluci odsoudil.[2] Po francouzské revoluci a napoleonských válkách došlo k mnoha teritoriálním i politickým změnám, které výrazně ovlivnily i vnitrocírkevní život. Katolický tábor se rozdělil na dva názorově odlišné proudy: liberální, tzv. modernistický, proud usiloval o pochopení moderních procesů ve společnosti a zakomponování křesťanských liberálních myšlenek do církevních struktur. Konzervativní, tzv. tradicionalistický, proud, k němuž patřila většina vysokých církevních představitelů, se jen těžko smiřoval s porevoluční situací a toužil po návratu ke starým pořádkům.[3]

Tři papežové 19. století, Lev XII, Pius VI. a Řehoř XVI., během svého pontifikátu dávali jasně najevo, že novou dobou nejsou příliš oslovováni a jejich snahy byly ve znamení reakce a restaurace. Tuto situaci měl změnit Pius IX.[4]

2 Pius IX.

Giovanni Mastai-Ferretti se narodil 13. května 1792 v Senigallii v pohraničí Ancony jako čtvrtý syn hraběte Girolamo dei conti Ferretti. V piaristické koleji ve Volteře se začal vzdělávat ve věku deseti let.[5] Roku 1814 požádal o přijetí do papežské šlechtické gardy, to mu však nebylo umožněno, protože od mládí trpěl epilepsií. Téhož roku zahájil studium na Collegiu Romanu v Římě. Zde obdržel na svou nemoc dispens a roku 1819 byl vysvěcen na

kněze. Roku 1923 byl Piem VII. vyslán do Chille jako člen papežského poselstva. Svobodní zednáři tvrdí, že tam byl uveden do jedné z jejich lóží.[6] Po návratu z jižní Ameriky v roce 1825 spravoval chudobinec sv. Michala v Římě. Roku 1827 byl jmenován spoletským biskupem a roku 1832 se stal biskupem v Imole. Již počátkem 30. let byl znám svými liberálními názory, přesto jej Řehoř XVI. roku 1840 jmenoval kardinálem.[7]

Na konkláve 14. června 1846 byli přítomní kardinálové rozděleni na dvě skupiny. Konzervativci si přáli pokračovat v politice Řehoře XVI. a navrhovali reakčního a konzervativního kardinála Lambruschiniho. Většina ale hlasovala pro kandidáta, který dával najevo, že je ochoten brát ohled na italskou politickou situaci, s italskými národními tužbami vnitřně sympatizoval a obhajoval organizační změny v papežském státě, dával najevo porozumění novému duchu a moderní době. A tak byl Giovanni Mastai-Ferretti zvolen ve čtvrtém skrutiniu druhý den konkláve novým papežem. Na počest svého někdejšího protektora Pia VII. přijal jméno Pius IX.[8]

Nový papež byl přijat s nadšením, byl sympatický, vtipný, měl hluboké náboženské cítění. Liberálové byli přesvědčeni, že je jedním z nich. Jeho nedostatkem však bylo jeho povrchní vzdělání a neschopnost chápat složité kontexty některých problémů.[9]

První kroky, které Pius IX. učinil skutečně svědčily o liberalismu. Krátce po svém zvolení vyhlásil amnestii pro všechny politické vězně v papežském státě, v březnu 1847 zmírnil zákon o cenzuře a v papežském státě zavedl mnoho reforem, např. v červnu 1847 byla vytvořena ministerská rada, v červenci národní garda, v říjnu dostal Řím obecnou ústavu.[10] Jeho pověst liberála však vzala za své poté, co prohlásil, že ačkoli je přesvědčen o tom, že je světská moc Svatého stolce nepostradatelná pro její duchovní nezávislost, v žádném případě nechce zřídit konstituční stát.[11]

2.1 Politické změny

Revoluční rok 1848 zachvátil celou Evropu. Už v lednu vypuklo povstání v Neapolsku a Sicílii, v únoru v Římě. Na nátlak veřejnosti Pius IX. v březnu svolal dvoukomorové shromáždění složené ze šesti laiků a tří duchovních a vyhlásil pro papežský stát novou ústavu založenou na dvoukomorovém systému. Poté, kdy byl italskými revolucionáři vyzván, aby vyhlásil válku Rakousku se Pius IX. rozhodl pro nadnárodní poslání církve a prohlásil, že „pro něj válka s Rakouskem nepřipadá v úvahu, neboť z titulu svého vznešeného úřadu miluje lidi všech národů stejnou měrou.“[12] Pro italské vlastence se stal zrádcem, při zahajovacím zasedání poslanecké sněmovny 15. listopadu byl zavražděn jeho ministerský předseda Pellegrino Rossi, nato Pius IX. v přestrojení prchl do Gaety jižně od Neapole. 9. února 1849 byla vyhlášena Římská republika a papežství bylo upřeno právo na světské panování. Papež mezitím apeloval na katolické mocnosti, aby pro něj získaly zpět papežský stát. V červnu 1849 vstoupily do Říma francouzské jednotky a 12. dubna 1850 se do Říma vrátil papež, svou rezidenci přesunul z Quirinalu do Vatikánu a po jeho liberálních postojích nezbylo ani stopy.[13]

Sjednocení Itálie se ujalo Piemontské království pod vedením ministerského předsedy Camillo Cavoura. Kvůli nejisté situaci v Itálii začal Pius IX. reorganizovat a rozšiřovat papežskou armádu. Tato „papežská domobrana“ byla poražena v září 1860 v bitvě u Castelfidara, všechny papežské državy byly připojeny k novému Italskému království, Řím a jeho bezprostřední okolí však byl obsazen francouzskou armádou a chráněn pro papeže.[14] Cavour koncem roku 1860 nabídl papeži rozsáhlé svobody a privilegia i uznání jeho suverenity pod podmínkou, že se vzdá Říma. Papež odmítl, neboť zastával názor, že se papežství nemůže vzdát církevního státu. Francouzské oddíly chránily Řím deset let. Po vypuknutí prusko-francouzské války se však vojska musela z Říma stáhnout, čehož využila italská vojska a 20. září 1870 Řím obsadila. V červnu 1871 byl Řím prohlášen za hlavní město Itálie a Quirinal se stal sídlem italských králů.[15] V garančním zákoně z 13. května

1871 ubezpečila vláda papeže o jeho nedotknutelnosti a právu na vlastnictví Vatikánu a dalších budov. To vše Pius IX. odmítl, uzavřel se ve Vatikánu a do konce života se považoval za vězně.[16] Vztah mezi Vatikánem a Itálií byl vyřešen až Lateránskými smlouvami z 6. 7. 1929.

A tak papežství přišlo o možnost světského panování, navrátilo se ke svým kořenům a napříště uplatňovalo jen svou duchovní autoritu.

Pius IX. zemřel 7. února 1878. Za sebou měl nejdelší pontifikát v historii papežství – 31 let, 7 měsíců a 22 dní. Jeho pontifikát byl nejen nejdelší, ale i nejdramatičtější v historii. Pohřben je v chrámu sv. Vavřince za hradbami. Již krátce po jeho smrti byl zahájen proces jeho blahorečení. Roku 1985 mu byl za přítomnosti Jana Pavla II. udělen „hrdinský stupeň ctnosti“, 3. září 2000 byl Janem Pavlem II. blahorečen.[17]

2.2 Vnitrocírkevní a duchovní činnost Pia IX.

Jak již bylo uvedeno výše, po událostech roku 1848 se z liberálního papeže stal papež potírající jakékoli reformy a projevy liberalismu, začal odsuzovat veškeré nové společenské doktríny, myšlenky a ideologie. Pronesl řadu projevů a vydal řadu encyklik, v nichž odsuzuje všechny dobové „omyly“. Souhrn jeho výroků obsahuje encyklika Quanta Cura a k ní připojený Syllabus, někdy nazývaný Syllabus omylů (Syllabus errorum) nebo Rukověť bludů, kde je odsouzeno 80 hlavních omylů 19. století. Encyklika byla vydána 8. prosince 1864. Již o deset let dříve – 8. prosince 1854 – vydal Pius IX. bulou Ineffabilis Deus dogma o neposkvrněném početí Panny Marie. Všeobecně bylo působení Pia IX. na duchovním poli velmi úspěšné a významné pro celosvětovou církev. Na počátku 50. let znovu zřídil církevní hierarchii v Anglii, Skotsku a Nizozemí, z důvodu velkého nárůstu imigrantů zřídil ve Spojených státech 26 nových diecézí a uzavřel řadu konkordátů, mj. i s Rakouskem (1855), čímž Rakousko papeži přiznalo značné ústupky a zlikvidovalo tím poslední zbytky josefinismu. Celkově konkordátní politika přinesla centralizaci papežské moci a vytlačila stávající partikularismus v národních církvích.[18] Pioovým vrcholným počinem pak bylo svolání I. vatikánského koncilu roku 1869 a na tomto koncilu – 18. června 1870 – vyhlášení dogmatické konstituce o papežské neomylnosti Pastor aeternus.

2.3 Dogma o neposkvrněném početí Panny Marie

Dogma je utříděně formulovaná křesťanská výpověď týkající se křesťanské víry, podle klasické ortodoxie chápána jako pravda zjevená. Její nesdílení nebo jiné chápání je považováno za herezi. Od 18. století se pak dogma v katolické církvi stává tvrzením prohlášeným za pravdu, která tvoří část zjevení, nebo slouží k ochraně výkladu Bible a tradice. Vždy je prezentováno jako pravda a garantováno učitelským úřadem církve.[19] Dogma bývalo vždy vyhlášováno koncilem. Pius IX. se sice před vyhlášením dogmatu o neposkvrněném početí Panny Marie zeptal na názor všech biskupů, rozhodl však sám. Byla to papežova definice „ex cathedra“ a bylo to poprvé, kdy papež sám vyhlásil dogma. Nutně se stalo předmětem diskuse do jaké míry má papež právo rozhodovat o pravdách víry a vyhlášovat je.[20] Tato otázka byla pak hlavním problémem, který byl řešen na I. vatikánském koncilu.

Toto dogma neřeší otázku, zda byla Panna Marie pannou, když otěhotněla – jak se někteří mylně domnívají – ale praví, že Panna Marie byla na svět přivedena bez dědičného hříchu. Tím vlastně papež rozhodl spor, který mezi sebou po staletí vedli františkáni a dominikáni (ve prospěch františkánů).[21] O neposkvrněném početí Panny Marie však nenajdeme zmínku ani v Bibli, ani v katolické tradici prvního tisíciletí.[22]

2.4 Encyklika Quanta Cura a Syllabus errorum

Roku 1864 se v Mnichově konal kongres katolických vzdělanců pod vedením církevního historika Ignaze von Döllingera. Jako reakci na tento kongres vydal Pius IX. encykliku Quanta Cura a k ní připojil Syllabus errorum. Řečeno slovy Hanse Künga: „Vzato

úhrnem, je to nekompromisní obrana středověké a protireformační naukové a mocenské struktury a zároveň obecné vyhlášení války moderně. [23]

V úvodu encykliky *Quanta cura* vyjadřuje Pius IX. povinnost svého apoštolského úřadu bránit křesťanský lid před hlavními bludy „*přesmrtného našeho věku*“, které odporují katolické církvi, jejímu učení a právním statutům. Odmítá tendence ohrožující spasitelskou moc katolické církve a usilující o řízení lidské společnosti bez ohledu na náboženství, jako by náboženství nebylo, nebo jako by nebylo rozdílu mezi náboženstvím pravým a falešným. Pius IX. také zavrhuje možnost svobody náboženství, kterou již Řehoř XVI. „*nazval bláznovstvím*“. V další části encykliky papež zavrhuje rušení řeholních řádů, poté se obrací ke kritice komunismu a socialismu jako „*učení nanejvýš zhoubnému*“, z něhož vyplývá, že rodina, tudíž i výchova a vzdělání dětí, má základ pouze v právu občanském a kritizuje mínění, že duchovenstvo by mělo být „*odstraněno od péče a úřadu vyučování a vychovávání mládeže*“. V závěrečné části encykliky nazývá papež opovržlivostí názor, že lze odepřít poslušnost výnosům apoštolského stolce bez ztráty katolického vyznání, pokud se nejedná o dogmata o víře a mravech. Hlavní poselství encykliky je pak vyjádřeno touto větou: „*Pročež všechny a jednotlivé falešné domněnky a učení v tomto listu zvláště zmíněné mocí Svou Apoštolskou odmítáme, zavrhuje a odsuzujeme, prikazujeme, aby je všechny díky katolické Církvi najisto pokládaly za odmítnuté, zavržené a odsouzené.*“ [24]

K encyklice *Quanta cura* byl připojen Syllabus Pia IX. obsahující hlavní bludy naší doby. Zde papež v osmdesáti bodech přehledně shrnul a odsoudil prakticky všechny myšlenky 19. století. Syllabus je tématicky rozdělen do deseti paragrafů. V prvním a druhém paragrafu papež odsuzuje pantheismus, dále pak racionalismus a s ním spojený názor, že jedině lidský rozum je „*rozhodčím pravdy a klamu, dobra a zla*“. Zavrhuje mínění, že v Písmu jsou obsaženy „*mýtické smyšlenky*“, že s teologií má být nakládáno stejně jako s filosofií a že filosofie nemá být podřízena žádné autoritě. V třetím paragrafu odsuzuje svobodu vyznání, dále pak názor, že věčné spásy lze dosáhnout v kterémkoli náboženství a že protestantství je vlastně odlišná forma téhož pravého křesťanského náboženství. Čtvrtý paragraf obsahuje seznam encyklik a alokucí, které vydal papež již dříve a odsoudil v nich socialismus, komunismus, spolky tajné, biblické a klerikoliberální. [25] Pátý paragraf osahuje bludy o Církvi a jejích právech. Mimo jiné je zde zavržen názor, že je to stát, kdo určuje, jaká jsou práva církve a kdo dává církvi souhlas k výkonu moci a že biskupům není dovoleno oznamovat bez svolení vlády apoštolské listy. Za blud je také považována myšlenka, že církev nemá právo k získávání a držení majetku. Šestý paragraf zavrhuje nadřazenost občanského práva před církevním a vměšování se světské moci do záležitostí náboženských, duchovních a mravních. Opět je zde také zmíněna otázka výchovy a vzdělání a odsouzena snaha svěřit školství do rukou světské moci a vyjmout školy z autority církve, stejně tak je odsouzeno vměšování se státu do záležitostí řeholních řádů. Posledním bodem šestého paragrafu je blud že „*církev má být odloučena od státu a stát od církve*“. Sedmý paragraf zavrhuje bludy, které říkají, že není třeba, aby se lidské zákony shodovaly s přirozenou nebo křesťanskou mravoukou. Osmý paragraf kritizuje názory na manželství, především, že záležitosti manželské spadají do záležitostí světských a že manželský svazek je světskou autoritou rozlučitelný. Devátý paragraf zavrhuje snahy o odstranění světského panování papeže. V desátém paragrafu papež odsoudil myšlenku, že katolická církev by neměla být považována za jediné státní náboženství. Posledním (a v literatuře nejčastěji citovaným) bludem je podle Pia IX. názor, že „*papež se může a má smířiti a dohodnouti s pokrokem, svobodomyšlností a moderní civilizací*“. [26]

Vydání Syllabu způsobilo rozruch. Katolíci i protestanté obviňovali papeže ze zpátečnictví. Začalo se diskutovat, nakolik je závazný a co by nastalo, vyhlásil-li by papež některé věty nebo celý text za dogma. [27]

3 I. vatikánský koncil 3.1 Přípravy koncilu

Poprvé se Pius IX. zmínil o svém úmyslu konat ekumenický koncil dva dny před vydáním konstituce *Quanta Cura* – 6. prosince 1864. Poté požádal kardinály přítomné v Římě, aby se k jeho záměru vyjádřili. Ti se ve většině případů vyslovili kladně. 9. 3. 1865 zřídil papež přípravnou komisi kardinálů, která měla za úkol připravit podklady pro koncilní jednání.[28] Následně tato komise zřídila pět subkomisí, z nichž každá se měla soustředit na jiné téma. Byly to: 1. komise pro otázky víry (tato komise měla připravit dogmatické předlohy), 2. komise pro církevní disciplínu, 3. komise pro řehole, 4. komise pro východní církve a misie a 5. komise pro církevně-politické záležitosti. Komise byly složeny jednak z duchovních a odborníků z Říma a jednak z odborníků z ciziny a představitelů církevních řádů.[29] Svou činnost subkomise zahájily roku 1868.[30] Oficiálně byl papežem koncil svolán 29. června 1868 bulou *Aeterni patris*. Zahájen měl být 8. prosince 1869 a jednání měla probíhat v chrámu sv. Petra a Pavla. Konkrétní informace o tématech, která měla být na koncilu projednávána, svolávací bula neobsahovala. Protože se mělo jednat o koncil ekumenický, pozval Pius IX. listem z 8. září 1868 všechny biskupy z východních církví, které nebyly v unii s Římem a 13. září 1868 protestanty a jiné nekatolíky.[31]

Přestože svolávací bula obsahovala jen velmi obecné informace a o formulování papežské neomylnosti se nezmiňovala vůbec, na veřejnosti bylo toto téma diskutováno přibližně od února roku 1869, kdy v římském jezuitském časopise *Civiltà Catholica* a ultramontánním pařížském listě *Univers* vyšly články, které informovaly o tom, že na koncilu má být vyhlášena papežská neomylnost.[32] Například Joseph de Maistre viděl v papežství jedinou záruku mravnosti. Ještě dál šel redaktor časopisu *Univers* Louis Veulliot, který papežskou neomylnost rozšiřoval na všechny oblasti papežova jednání a na oblast úředních i soukromých projevů. Proti papežské neomylnosti však existovala silná opozice. Do této skupiny patřil například orleánský biskup Felix Dupanloup, nebo biskup z Rottenburgu Carl Joseph Hefele, profesor církevních dějin v Tübingenu.[33] Především v Německu existovala skupina intelektuálů, kteří vyzývali k odporu proti vyhlášení neomylnosti. V čele této skupiny stál významný církevní historik Ignaz von Döllinger. Ten byl až do roku 1860 obráncem německého katolicismu, stále častěji ale kritizoval poměry v církevním státě a po odsouzení *Syllabu* získal pověst liberálního katolíka. Pravděpodobně proto také nebyl přizván k předběžným pracím na koncilu. Ostře se postavil proti francouzským ultramontánním tendencím a sérií článků v *Augsburger Allgemeine Zeitung* (pod pseudonymy Janus a Quirinius) dokazoval, že neomylnost v historii nikdy neexistovala, naopak, prý je možno dokázat, jak často se papežové v historii mýlili. Jeho články vyšly v knižní podobě v červenci roku 1869. V katolickém táboře byly jeho myšlenky přijímány různě, nejvíce však zapůsobily na laickou veřejnost. 1. září 1869 vydali němečtí katoličtí biskupové pastýřský list, ve kterém ujišťovali veřejnost, že obavy z vyhlášení nových učení na koncilu jsou zbytečné a současně poslali papeži list, ve kterém ho žádali, aby od vyhlášení neomylnosti upustil. Jelikož napětí mezi zastánci a odpůrci neomylnosti bylo velké v Anglii, Francii, i dalších evropských státech, papež skutečně otázku neomylnosti z koncilu stáhnul, ihned po zahájení koncilu však byla stoupenci neomylnosti opět prosazena.[34] Znepokojeny byly i vlády evropských zemí. Bavorský ministerský předseda Hohenlohe poslal evropským vládám depeši, ve které je vyzval ke společnému postupu proti koncilu, to ale ztroskotalo na tom, že se nechtělo zúčastnit Prusko a Rakousko.[35]

3.2 Průběh koncilu

Co se týče organizace koncilu, vše bylo řízeno koncilním jednacím řádem, který papež vydal před zahájením koncilu. Podle tohoto řádu měl právo předložit určitý návrh ke schválení pouze papež, který byl také hlavou koncilu. Výše zmíněné přípravné komise v předchozích letech pracovaly na celé řadě témat, která měla být na koncilu řešena. Ke

koncilnímu projednávání pak ústřední komise kardinálů vybrala 40 schémat, ale na koncilu bylo nakonec diskutováno pouze o sedmi.[36] Úplné shromáždění všech koncilních otců, kde se diskutovalo o předložených schématech, se nazývalo generální kongregací. Zřízeny byly také čtyři stálé deputace (věcné výbory), každá měla 24 členů. Nejdůležitější byla deputace dogmatická. Tyto výbory měly za úkol formulovat budoucí koncilní dekry, pomocí svých řečníků vysvětlovat texty, odpovídat na námítky a následně přepracovávat texty.[37]

Postup při hlasování byl následující: po skončení diskuze na nějakém textu se konalo předběžné závěrečné hlasování, kdy bylo možno hlasovat „placet“ – ano, „non placet“ – ne a „placet iuxta modum“ – ano s výhradami. Při hlasování „placet iuxta modum“ bylo třeba odevzdat doslovný písemný návrh na změnu textu. Deputace se o návrhu poradila a pokud jej doporučila, předložila text plénu ke schválení, poté byl text revidován a schválen na slavnostním závěrečném hlasování. Při tomto hlasování se dalo hlasovat již jen „placet“ nebo „non placet“.[38]

Slavnostně byl I. vatikánský koncil zahájen v bazilice sv. Petra v Římě 8. prosince 1869. Z 1044 zúčastněných bylo 747 biskupů oprávněno hlasovat. Těsně před koncilem papež narychlo vysvětlil několik biskupů, aby si zajistil potřebnou většinu hlasů. Z přibližně tisíce tehdejších biskupů se koncilu zúčastnily asi dvě třetiny, během koncilu počet účastníků oprávněných hlasovat kolísal mezi šesti a sedmi sty, nejvíce bylo na koncilu přítomno 774 biskupů. Často kritizovaná bývá skutečnost, že mimoitalští katolíci byli reprezentováni pouze 180 biskupy.[39] Na druhou stranu je ale I. vatikánský koncil považován za první skutečně celosvětový koncil, jelikož zde nebyla zastoupena pouze Evropa a Blízký východ, ale i severní a jižní Amerika a misijní oblasti.[40]

První dogmatickou konstitucí, která byla na I. vatikánském koncilu schválena je konstituce o víře *Dei filius*. Byla schválena 24. dubna 1870 většinou hlasů. Tato konstituce se zabývá pravověrností a vztahem víry a rozumu a snaží se najít cestu mezi racionalismem a fideismem.

3.3 Konstituce *Pastor aeternus*

Již v říjnu 1869 předložila přípravná komise schéma *De ecclesia Christi* pojednávající o církvi a vztahu církve a státu a schéma *De Romano Pontifice*, obsahující dvě kapitoly pojednávající o papeži. Otázka neomylnosti však v tomto schématu řešena nebyla. Schéma *De Romano Pontifice* bylo později začleněno do textu *De ecclesia Christi*, čímž vznikl text o církvi *Supremi Pastoris*. 21. ledna 1870 byl tento text rozdán koncilním otcům. Ti se měli prozatím vyjádřit jen k prvním deseti kapitolám, které pojednávaly o církvi jako takové. Koncilní otcové však vznesli hned několik námitek: především chtěli, aby byla zdůrazněna viditelná stránka církve. Další námitkou bylo, že se v textu nemluví o biskupech a koncilu. Proto bylo rozhodnuto, že schéma musí být přepracováno.[41]

Kvůli otázce neomylnosti byli účastníci koncilu od počátku rozděleni na dva nesmiřitelné tábory: v menšině byli odpůrci neomylnosti, k nimž patřila většina biskupů největších evropských diecézí, byli to např. výše zmínění biskupové Felix Dupanloup a Carl Joseph Hefele, odpůrci neomylnosti z Českých zemí byli pražský arcibiskup Schwarzenberg, budějovický biskup Jirsík i litoměřický biskup Wahala. Většina však byla pro papežskou neomylnost (infallibilisté).

Protože papež otázku definování papežské neomylnosti z programu koncilu stáhnul, bylo jen otázkou času, kdy ji začnou infallibilisté prosazovat. Již koncem prosince byla zorganizována podpisová akce, ve které 400 biskupů žádalo papeže, aby byla otázka neomylnosti do projednávání dodatečně zařazena. Protože opozice shromáždila jen 136 podpisů, papež souhlasil.[42] V březnu byla do schématu *Supremi Pastoris* vložena kapitola o papežské neomylnosti a v dubnu byla část týkající se papeže vyňata a projednávána samostatně. Tím se text rozdělil na dvě části. Část zabývající se církví se kvůli předčasnému

ukončení koncilu vůbec neprojednávála. V květnu tedy dostali koncilní otcové k projednání schéma Pastor Aeternus. Schéma obsahovalo čtyři kapitoly: ustanovení papežského primátu, jeho pokračování, povaha a neomylnost.[43]

Diskuze o schématu začaly 9. května 1870. Došlo k mnoha diskuzím i úpravám v textu. Odpůrci neomylnosti upozorňovali na nebezpečí, že vyvýšením primátu papeže dojde k popření účasti biskupů na moci církve. Kardinál Schwarzenberg zdůrazňoval kolegiální povahu biskupského úřadu. Zatímco s předmluvou a prvními dvěma kapitolami nebyly nejmenší problémy a koncilní otcové je schválili během dvou zasedání, ohledně třetí a čtvrté kapitoly se vedly bouřlivé diskuze. Co se týče třetí kapitoly, která pojednává o jurisdikčním primátu papeže, vyvstaly otázky, jak je to s mocí jednotlivých biskupů, má-li papež – podle textu – moc biskupskou, řádnou a bezprostřední. Řečník deputace pro víru biskup Zinelli vše vysvětlil tak, že papež má moc řádnou pouze v mimořádných situacích, čili za mimořádných okolností má právo zasáhnout do každé diecéze. O poslední kapitole se začalo diskutovat 15. června. Hlavní otázkou bylo, zda neomylnost patří celému episkopátu, nebo zda jde o osobní charisma papeže. Nejdůležitějším okamžikem koncilu byla intervence kardinála Guidi, na jehož návrh byl změněn název čtvrté kapitoly: z De Romano Pontificis infallibilitate (neomylnost římského velekněze) na De Romano Pontificis infallibili magisterio (neomylný úřad římského velekněze), čímž byl alespoň částečně splněn požadavek menšiny.[44]

Předběžné hlasování se konalo 13. července. 451 účastníků koncilu hlasovalo „placet“, 88 „non placet“ a 62 „placet iuxta modum“. Tím, že odpůrci neomylnosti hlasovali „non placet“ a ne „placet iuxta modum“, se připravili o možnost do znění textu zasáhnout. Mezi těmi, kteří hlasovali „placet iuxta modum“ byli ale i infallibilisté, kteří nesouhlasili s tím, že bylo menšině učiněno příliš mnoho ústupků. K slavnostnímu závěrečnému hlasování došlo 18. července. V předvečer tohoto hlasování na návrh biskupa Doupanlupa opustilo koncil 55 biskupů, kteří nechtěli veřejně hlasovat proti konstituci. Na závěrečném hlasování tedy 533 přítomných hlasovalo „placet“ a pouze dva „non placet“.[45] Ihned po tomto definování musel být koncil ukončen. 21. července totiž vypukla německo-francouzská válka, papež z bezpečnostních důvodů koncil přerušil a účastníci koncilu z Říma odcestovali.

Konstituce Pastor aeternus tedy vyhlásila dvě sporné otázky, které jsou předmětem diskuze dodnes:

1. Papež vykonává bezprostřední biskupskou pravomoc nad celou církví i nad jednotlivými biskupstvími. Tato pravomoc se týká nejen věcí víry a mravů, ale i disciplíny a řízení církve.

2. Když papež vyhlásí cokoli ex cathedra ve věci víry a mravů, je toto rozhodnutí samo sebou neodvolatelné a neomylné. Není k němu třeba souhlasu církve.[46]

Vyskytují se námitky, že z důvodu přerušeni koncilu nebyly definovány doplňující výroky o biskupském úřadu, které by obsahovaly cosi podstatného, co mělo zabránit izolaci papežského primátu. Současný významný profesor církevních dějin Klaus Schatz však tvrdí, že papež i infallibilisté s přerušeni koncilu počítali a právě proto byla otázka papežského primátu řešena přednostně. Podle něj navíc na základě připravovaných textů nic neukazuje na to, že by tyto texty měly přinést něco nového.[47]

Ti, kteří koncil předčasně opustili se nakonec výsledkům koncilu podrobili. „*Katolický princip zvítězil nad soukromým úsudkem.*“[48] Vznik Starokatolické církve se později opíral především o profesory teologických fakult.

4 Starokatolická církev 4.1 Vznik Starokatolické církve

Především v Německu byla skupina proti vyhlášené papežské neomylnosti velmi silná. 14. srpna 1870 uspořádali v Königswinteru katoličtí profesori teologie z bonnské univerzity protestní shromáždění, na němž došlo k útokům proti závěrům vatikánského koncilu. Významnější bylo shromáždění 27. srpna v Norimberku, jehož se zúčastnili nejen teologičtí

profesoři, ale i kněží a laici. Vedoucí úlohu zde kromě Ignaze von Dölíngera měli vratislavský profesor Joseph Hubert Reinkens a pražský univerzitní kanonista Johann Friedrich von Schulte. Shromáždění se rozhodlo závěry I. vatikánského koncilu neuznat a Ignaz von Dölínger prohlásil, že stará katolická církev byla koncilem změněna ve své podstatě. Tím byl započat boj o starokatolickou církev. Mnozí účastníci tohoto shromáždění, především profesori z univerzit v Bonnu, Vratislavi, Mnichově a Braunsberku, byli poté, co se na žádost svých biskupů odmítli podříditi výsledkům koncilu, z církve exkomunikováni.[49] Starokatolíci vlastně nikdy netoužili po rozkolu s Římskokatolickou církví, exkomunikací k tomu však byli donuceni, přesto se nepřestali považovat za členy jednotné církve. A když později formulovali vlastní církevní zřízení, snažili se vyvarovat toho, aby se Římskokatolické církvi příliš vzdálili.[50]

22. – 24. září 1871 se v Mnichově konal I. všeobecný starokatolický kongres. Zde bylo dohodnuto pět tezí, které se postupně vyvíjely a prohlubovaly: 1. zůstat ve staré katolické víře a tradici, to znamená nepřijmout dogma o neomylnosti papeže; 2. papežský primát je uznáván pouze pro nerozdělenou církev, tj. tak, jak tomu bylo před rokem 1870; 3. katolickou církev je nutno zreformovat, přiznává se spojení s utrechtskou církví a jejím arcibiskupem, jelikož právě tato církev se od Říma oddělila již počátkem 18. století; rovněž byla vyslovena naděje na spojení s církví pravoslavnou; 4. péče o získávání a vzdělávání vlastních kněží, kteří budou řádně svěceni utrechtským biskupem; 5. zachování občanské svobody a konstatování, že za neutěšený stav římské církve může především jezuitský řád.[51] Dále se diskutovalo o požadavcích na zrušení celibátu a zpovědi, povolení civilního sňatku a němčiny při bohoslužbách.[52]

Přelomovým byl II. starokatolický kongres, který se konal v září 1872 v Kolíně nad Rýnem. Tento kongres již přijal oficiální název Starokatolická církev. Zde bylo přijato rozhodnutí zvolit si vlastního biskupa. K volbě došlo 4. června 1873 v chrámu sv. Pantaleona v Kolíně nad Rýnem, biskupem byl zvolen vratislavský profesor teologie Johann Hubert Reinkens. Apoštolskou posloupnost získal z rukou biskupa Heynkampa z Deventeru. Sídlem biskupů se stal Bonn. III. starokatolický kongres se konal 12. – 14. září 1873 v Kostnici. Tento kongres projednával především církevní zřízení, církevní a synodální řád. Nejvyšším orgánem diecéze se stala synoda, na které měli být zastoupeni kněží i laičtí zástupci jednotlivých náboženských obcí. V květnu 1874 se konala první starokatolická synoda, která se prohlásila za nejvyšší orgán Starokatolické církve. Synoda rozhodla nahradit latinu při mši mateřským jazykem, bylo rozhodnuto zrušit ušní zpověď a postní praxi. Diskutovala se také otázka celibátu. IV. starokatolický kongres se konal 6. – 7. září 1874 ve Freiburgu. Bylo zde projednáváno, nakolik je možné udržet jednotu s Římem, bylo ale jasné, že soulad nalézt nelze. Naopak, bylo přijato stanovisko, které odmítlo dogma o neposkvrněném početí Panny Marie vyhlášené papežem Piem IX. roku 1854. Druhá starokatolická synoda se konala v červnu 1875 v Bonnu. Synoda omezila počet církevních svátků a některým navrátila jejich původní význam. Na třetí synodě konané v červnu roku 1876 v Bonnu byla řešena otázka zrušení celibátu. Tohoto jednání se zúčastnil i profesor Dölínger. Ten byl proti zrušení celibátu, jež považoval za kněžskou oběť. Naopak profesor Schulte zdůrazňoval, že celibát nelze z Písma svatého odůvodnit. Tato otázka nebyla vyřešena ani na V. starokatolickém kongresu, který se konal 22. září 1876 ve Vratislavi. Čtvrtá synoda se konala v květnu 1877 v Bonnu. Byla zavedena veřejná zpověď a ustanoveny vzpomínky na zesnulé při mši. Jelikož si Pius IX. uvědomoval, že mnoho kněží i biskupů přijímá nové dogma jen velmi formálně, vydal v lednu 1877 bulu, která od katolického duchovenstva vyžadovala přísahu, že vatikánské dekry budou přijímat celým srdcem, nikoli jen formálně. VI. starokatolický kongres konaný ve dnech 28. – 29. září 1877 v Mohuči proti této bule protestoval. Otázka celibátu byla řešena a vyřešena na páté synodě v Bonnu v červnu 1878, 75 hlasů bylo pro jeho

zrušení, 22 hlasů proti. Protože výsledky hlasování nedopadly jednoznačně, synoda prohlásila celibát za dobrovolný.[53]

Německé starokatolické hnutí se záhy začalo rozšiřovat po celé Evropě. V 70. letech vznikají starokatolické obce ve Francii, v Itálii, ve Švýcarsku. Na počátku 20. století vznikla Starokatolická církev v Anglii.[54] Časem vyvstala otázka, zda by se starokatolická společenství neměla nějak navenek sjednotit. K sjednocení došlo v září 1889 v Utrechtu. Byla přijata deklarace, ve které starokatolíci odmítli vše, co podle jejich názoru nesouhlasí s učením staré nerozdělené církve.[55] Na tomto základě stojí společenství starokatolických církví: Utrechtská unie, jejímž orgánem je mezinárodní starokatolická biskupská konference, která se schází každé dva roky. Bylo určeno, že prezidentem této konference bude vždy utrechtský arcibiskup.[56]

Jednotícím činitelem starokatolických obcí se Nizozemská církev stala z toho důvodu, že vznikla již na počátku 18. století, dávno před vyhlášením papežské neomylnosti. Konflikt mezi Římem a nizozemskou církví vznikl na počátku 18. století, kdy byli tehdejší apoštolští vikáři Římem nařčeni z jansenismu, který byl v té době v Nizozemí velmi rozšířen. Když roku 1705 zemřel utrechtský arcibiskup, Řím nejmenoval nástupce a do roku 1853 byla nizozemská církev dle Říma spravována papežskými nuncií. S tím se holandská katolíci nechtěli smířit a v roce 1723 byl utrechtskou kapitulou novým biskupem zvolen Cornelius Steenoven. Kapitula se obrátila na Řím, s žádostí o uznání volby a povolení kněžského svěcení. Řím odmítl volbu uznat a kněžské svěcení nepovolil, jelikož byl Steenoven podezřelý z jansenismu. Nový biskup byl vysvěcen v Nizozemí žijícím biskupem francouzským Dominikem Varletem, který byl také jansenisticky orientován. Ten pak vysvětil ještě několik dalších Steenovených nástupců. Biskupské svěcení pak bylo předáváno dál. Až do roku 1870 byla tato svěcení sdělována do Říma, Řím odpovídal exkomunikací.[57]

4.2 Zřízení starokatolických církví

Církev má zřízení episkopálně-synodální. Episkopálie spočívá v zachování biskupského úřadu a jeho respektování. Je zachována apoštolská posloupnost. Biskupovi náleží plná moc kněžská a má nad církví nejvyšší moc zákonodárnou, správní i soudní. Je volen synodou na doživotí. Ve věcech správy církve je biskup vázán rozhodnutím synody. Nejvyšším správním orgánem církve je synoda, sbor kněží a volených zástupců obcí. Synoda má konečné slovo ve věcech správních a bohoslužebných, organizačních, ekonomických, osobních a kázeňských. Synoda volí synodní radu, kterou tvoří 4 duchovní a 5 laiků. Synodní rada se podílí na správě církve a jejího majetku. Pokud daná církev nemá biskupa, synodní rada ustanoví administrátora.[58] Tomuto uspořádání pak odpovídá i struktura farností. Místní církev spravuje farář spolu s farní radou. Farář je v otázkách duchovních zodpovědný pouze biskupovi, v otázkách správních podléhá rozhodnutí farní rady.[59]

4.3 Starokatolická věrouka a liturgika

Starokatolíci ze své věrouky odstranili odpustky, uctívání svatých a obrazů, bylo zamítnuto vzývání svatých, jelikož pro starokatolíky je jediným prostředníkem mezi Bohem a člověkem Kristus. Dále byly odstraněny prosebné průvody a poutě, půst, celibát a ušní zpověď.[60] Dále starokatolická teologie odmítá rovnost mezi Písmem a tradicí, jak to bylo stanoveno na Tridentském koncilu. Podle starokatolíků stojí Písmo nad tradicí a tradice má význam jen tehdy, vysvětluje-li Písmo. Starokatolíci plně uznávají tradici prvního tisíciletí (Nejvyšší učitelskou autoritu církev přisuzuje ekumenickým koncilům. Těch bylo sedm: I. Nicejský r. 325, I. Konstantinopolský r. 381, Efezský r. 431, Chalcedonský r. 451, II. Konstantinopolský r. 553, III. Konstantinopolský r. 680-681, II. Nicejský r. 787).[61] Rozdíl mezi římskokatolictvím a starokatolictvím je také v pojetí Panny Marie. Starokatolická církev odmítá účast Matky boží na díle vykoupení, dále odmítá dogma o neposkvrněném početí

Panny Marie z roku 1854 a dogma o Nanebevstoupení Panny Marie z roku 1950, s tím, že toto není v Písmu a je v rozporu s učením církve v prvním tisíciletí.[62]

Starokatolická církev uznává všech sedm svátostí. Nejdůležitějšími jsou křest a Večeře Páně. Svátost oltářní je považována za střed bohoslužby, je odmítnuto římskokatolické učení o transsubstanciaci, ve svátosti oltářní se pro starokatolíky reálně zpřítomňuje Kristus. Přijímá se podobojí, do svátostí a později do liturgie byl zaveden národní jazyk.[63]

4.4 Závěr

Starokatolíci tedy zpočátku netoužili po odtrhnutí se od Říma a při formulování svých stanovisek se snažili zachovat určitou jednotu s Římskokatolickou církví. Tato snaha však vzala za své především po odmítnutí univerzálního papežského primátu, transsubstanciace, ušní zpovědi a zdobrovolnění celibátu. V mnohém se pak přiblížili protestantským církvím. Jejich naděje, že na svou stranu přivedou velkou část katolické církve se nesplnily a ve své historii nikdy nebyli příliš početnou skupinou. Starokatolíci se od počátku snažili o ekumenický dialog a byli otevření novým myšlenkám a modernismu. Římskokatolická církev se k podobné reformě přiblížila až během druhého vatikánského koncilu (1962-65).

Snaha starokatolíků o neuzavření se současné společnosti a reagovat na aktuální problémy je asi nejvíc patrná ze závěrů řádné synody Starokatolické církve Rakouska, která se konala v říjnu 1997. Na této synodě bylo přijato prohlášení, které uznává homosexualitu jako skutečnost stvoření a za možné považuje i požehnání homosexuálním svazkům (nikoli udělení svátosti manželské, ta je možná jen pro svazky heterosexuální). Na této synodě také bylo umožněno udělování kněžských svěcení ženám.[64] Tolerantně se starokatolická církev staví také k otázce antikoncepce a potratu. Dá se tedy říci, že pro současného člověka je starokatolická církev přijatelnou alternativou vůči církvi římskokatolické.

5 Použitá literatura 5.1 Tištěné publikace

COULOMBE, Charles A. *Náměstkové Kristovi: životopisy papežů*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7341-374-4

DEMME, Hans Josef. *Starokatolictví v rakouském mocnářství*. Přeložil Josef König. Studijní texty Starokatolické církve. Praha, 1998

FILIP, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-80-1

FISCHER, Heinz-Joachim. *Dějiny papežů: Analýza současného stavu církve*. Olomouc: Fontána, 2005. ISBN 80-7336-220-1

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1992. ISBN 80-7113-008-7

GELMI, Josef. *Papežové: od svatého Petra po Jana Pavla II*. Praha: Mladá Fronta, 1994. ISBN 80-204-0457-0

HEJBALOVÁ, Markéta. *Návraty ke kořenům křesťanství (Alternativní katolicismus a starokatolictví)*. Diplomová práce. Studijní texty Starokatolické církve v České republice. Praha, 1996

KAISEROVÁ, Kristina. *Konfesní myšlení českých Němců v 19. a počátkem 20. století*. Úvaly u Prahy: Ve Stráni, 2003. ISBN 80-903319-0-4

KELLY, James N. *Pápeži dvou tisícročí: od sv. Petra po Jána Pavla II*. Bratislava: Roal, 1994. ISBN 80-88706-00-9

KOLÁČEK, Karel. *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*. Brno: L. Marek, 2006. ISBN 80-86263-80-0

KOWALSKI, Jan Wierusz. *Encyklopedie papežství*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0191-3

KUBALÍK, Josef. *Křesťanské církve v naší vlasti*. Brno: Česká katolická charita, 1987

KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. Brno : Barrister & Principal, Praha: Vyšehrad; 2005. ISBN 80-86598-25-X; ISBN 80-7021-770-7

MAXWELL-STUART, P. G. *Papežové: Život a vláda. Od svatého Petra k Janu Pavlu II*. Praha: Svoboda, 1998. ISBN 80-902300-3-2

PAVELKOVÁ, Martina. Dogma o papežském primátu o neomylnosti na I. vatikánském koncilu. In SKALICKÝ, Karel a spolupracovníci. *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. Praha: Krystal OP, 2006. s. 39-56. ISBN 80-85929-85-6

PETROSILLO, Piero. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-365-6

SCHATZ, Klaus. Primát a kolegialita. Historický nástin jejich vzájemných vztahů. In HANUŠ, Jiří (ed.). *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869 – 1870*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001(a). s. 10-30. ISBN 80-59959-79-80

SCHATZ, Klaus. První koncil celosvětové církve: rozhovor s Klausem Schatzem. In HANUŠ, Jiří (ed.). *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869 – 1870*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001(c). s. 109-116. ISBN 80-59959-79-80

SVOBODA, Rudolf. První vatikánský koncil (1869-1870). In SKALICKÝ, Karel a spolupracovníci. *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. Praha: Krystal OP, 2006. s. 5-17. ISBN 80-85929-85-6

ŠEBEK, Jaroslav. Malé zamyšlení nad textem K. Schatze. In HANUŠ, Jiří (ed.). *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869 – 1870*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. s. 46-50. ISBN 80-59959-79-80

Encyklika „Quanta cura“ papeže Pia IX. z 8. 12. 1864; Podle dodatku v knize Syllabus Jeho Svatosti Pia IX., Jan Brázda, Praha, 1891

Syllabus Pia IX. obsahující hlavní bludy naší doby; Podle: Dr.Konstantin Miklík CSSR, Kritické studium, Tasov 1947

Pastor aeternus, Svatosvatého oekumenického sněmu Vatikánského slaveného papežem Piem IX. První dogmatická konstituce o Církvi Christově. Přeložil Antonín Ludvík Stříž.

Mnichovské prohlášení k svatodušním svátkům. In Starokatolická církev, biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR. Praha. 2002, s. 22-24

Utrechtská deklarace starokatolických biskupů ze dne 24. 9. 1889. In Starokatolická církev, biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR. Praha. 2002, s. 25-27

Závěry řádné synody Starokatolické církve Rakouska, 17.-19.10.1997

5.2 Internetové zdroje

Základy víry. Starokatolická církev v České republice. [cit. 2006-12-14]. Dostupné z:

Církevní zřízení. Starokatolická církev v České republice. [cit. 2006-12-14]. Dostupné

z:

[1] KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. 2005; s. 104

[2] FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 1992; s. 243-244

[3] ŠEBEK, Jaroslav. Malé zamyšlení nad textem K. Schatze. In HANUŠ, Jiří (ed.). *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869 – 1870*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001; s. 46-47

[4] FISCHER, Heinz-Joachim. *Dějiny papežů: Analýza současného stavu církve*. Olomouc: Fontána, 2005; s. 62

[5] KELLY, James N. *Pápeži dvou tisícročí: od sv. Petra po Jána Pavla II*. 1994; s. 250-251

[6] COULOMBE, Charles A.: *Náměstkové Kristovi: životopisy papežů*. 2004; s. 430-431

- [7] KOWALSKI, Jan Wierusz. Encyklopedie papežství. 1994; s. 148
- [8] GELMI, Josef. Papežové: od svatého Petra po Jana Pavla II. 1994; s. 239
- [9] GELMI; s. 240
- [10] GELMI; s. 240
- [11] KOWALSKI, s. 251
- [12] GELMI; s. 241
- [13] KELLY; s. 251
- [14] KELLY; s. 251
- [15] GELMI; s. 242-243
- [16] KELLY; s. 251
- [17] COULOMBE; s. 433
- [18] GELMI; s. 245-246; COULOMBE; s. 433
- [19] PETROSILLO, Piero. Křesťanství od A do Z, 1998; s. 44
- [20] FRANZEN; s. 249
- [21] FRANZEN; s. 249
- [22] KÜNG; s. 110
- [23] KÜNG; s. 111
- [24] Encyklika „Quanta cura“ papeže Pia IX. z 8. 12. 1864; Podle dodatku v knize Syllabus Jeho Svatosti Pia IX., Jan Brázda, Praha, 1891
- [25] Jedná se o encykliku „Qui pluribus“ z 9.11.1846, alokuci „Quibus quantisque“ z 20.4.1849, encykliku „Nostis et nobiscum“ z 8.12.1849, alokuci „Singlulari quadam“ z 9.12.1854 a encykliku „Quanto conficiamur“ z 10.8.1863
- [26] Syllabus Pia IX. obsahující hlavní bludy naší doby; Podle: Dr.Konstantin Miklík CSSR, Kritické studium, Tasov 1947
- [27] FRANZEN; s. 249
- [28] FRANZEN; s. 249
- [29] 65 z 96 konzultorů bylo italského původu nebo stálo na přísně kuriálních pozicích, jen 31 konzultorů bylo z ostatních zemí. HEJBALOVÁ, M. Návraty ke kořenům křesťanství (Alternativní katolicismus a starokatolictví). Diplomová práce. Studijní texty Starokatolické církve v České republice. Praha, 1996; s. 19
- [30] SVOBODA, R. První vatikánský koncil (1869-1870). In SKALICKÝ, Karel a spolupracovníci. Dokumenty prvního vatikánského koncilu. 2006; s. 11
- [31] KOLÁČEK, K. Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946. 2006; s. 20-21
- [32] KOLÁČEK; s. 20-21
- [33] KÜNG; s. 113
- [34] FRANZEN; s. 251
- [35] KOLÁČEK; s. 20
- [36] HEJBALOVÁ; s. 19
- [37] SCHATZ, K. První koncil celosvětové církve: rozhovor s Klausem Schatzem. In HANUŠ, Jiří (ed.). První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869 – 1870. 2001(c), s. 111-112
- [38] SCHATZ. 2001(c); s. 111-112
- [39] KOLÁČEK; s. 20
- [40] SCHATZ. 2001(c); s. 109
- [41] PAVELKOVÁ, Martina. Dogma o papežském primátu o neomylnosti na I. vatikánském koncilu. In SKALICKÝ, Karel a spolupracovníci. Dokumenty prvního vatikánského koncilu. 2006; s. 42-43
- [42] FRANZEN; s. 253

- [43] PAVELKOVÁ; s. 44
- [44] PAVELKOVÁ; s. 47
- [45] HEJBALOVÁ; s. 21; Prvním z nich byl jihoitalský biskup Aloisio Ricci, který byl původně pro formulování papežské neomylnosti, později se přidal na stranu menšiny. Pravděpodobně nebyl informován o tom, že se odpůrci papežské neomylnosti rozhodli zdržet hlasování. Druhým byl biskup Fitzgerald z USA, který patřil k odpůrcům neomylnosti od počátku. Podle některých svědků řekl prý: „nunc placet“ (nyní souhlasím) a bylo mu špatně rozumět: PAVELKOVÁ; s. 47
- [46] Pastor aeternus, Svatosvatého oekumenického sněmu Vatikánského slaveného papežem Piem IX. První dogmatická konstituce o Církvi Christově. Přeložil Antonín Ludvík Stříž.
- [47] SCHATZ, Klaus. Primát a kolegialita. Historický nástin jejich vzájemných vztahů. In HANUŠ, Jiří (ed.). První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869 – 1870. 2001(a); s. 25
- [48] FRANZEN; s. 253
- [49] FRANZEN; s. 254; HEJBALOVÁ; s. 22-23
- [50] KOLÁČEK; s. 29
- [51] Mnichovské prohlášení k svatodušním svátkům. In Starokatolická církev, biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR. Praha. 2002, s. 22-24
- [52] KAISEROVÁ, Kristina. Konfesní myšlení českých Němců v 19. a počátkem 20. století. 2003; s. 26
- [53] KOLÁČEK; s. 31-33; HEJBALOVÁ; s. 22-25
- [54] KOLÁČEK; s. 34
- [55] Utrechtská deklarace starokatolických biskupů ze dne 24. 9. 1889. In Starokatolická církev, biskupský ordinariát a synodní rada Starokatolické církve v ČR. Praha. 2002, s. 25-27
- [56] HEJBALOVÁ; s. 27-28
- [57] HEJBALOVÁ, s. 10-11
- [58] <http://www.starokatolici.cz/zrizeni.html> (2006-12-14)
- [59] HEJBALOVÁ; s. 32
- [60] KUBALÍK, Josef. Křesťanské církve v naší vlasti. 1987; s. 50
- [61] <http://www.starokatolici.cz/zakladyviry.html> (2006-12-14)
- [62] HEJBALOVÁ; s. 30-31
- [63] HEJBALOVÁ; s. 32
- [64] Závěry řádné synody Starokatolické církve Rakouska, 17.-19.10.1997